

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Тернопільський національний економічний університет
Юридичний факультет

Кафедра конституційного,
адміністративного та фінансового
права

КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни: «Актуальні проблеми господарського права»

на тему:

**„Особливості відповідальності за
прострочення виконання грошових зобов'язань”**

Студента 1 курсу групи ПРм - 11
Галузь знань 0304 «Право»
Спеціальність 8.03040101 «Правознавство»
Гарматія М.І.
Керівник: д.ю.н., проф. Гречанюк С.К.

Національна шкала _____
Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Члени комісії

_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)

Зміст

Вступ.....	3
Розділ 1. Грошові зобов'язання у системі зобов'язальних правовідносин - правовий аспект.....	4
1.1 Грошове зобов'язання - поняття та характеристика.....	4
1.2 Вимоги, що пред'являються до виконання грошових зобов'язань.....	13
Розділ 2. Правова характеристика цивільно-правової відповідальності.....	19
2.1 Визначення поняття і ознак цивільно-правової відповідальності.....	19
2.2 Юридична природа цивільно-правової відповідальності за невиконання грошового зобов'язання.....	26
Розділ 3. Особливості відповідальності за порушення грошових зобов'язань.....	29
Висновки.....	34
Список використаної літератури.....	36

Вступ

Основні принципи ринкової економіки являють собою повну господарську самостійність підприємств і організацій, що функціонують у народному господарстві, вступаючи при цьому в різні виробничі, господарські та інші відносини. Всім вказаним відносинам (як є між підприємствами та організаціями є безпосередніми товаровиробниками, так і між ними і державними та іншими органами) необхідне правове регулювання, після якого вони набувають характеру правовідносин.

Еволюція економіки України до розвинених ринкових відносин багато через що залежить від нормативного забезпечення ринкових реформ, також від створення відповідних умов функціонування суб'єктів підприємницької діяльності, від влучного додержання ними законодавства.

Основна мета даної курсової роботи (проекту) є дослідженні особливостей регулювання господарським правом виконання господарських зобов'язань.

Головна мета зумовила необхідність вирішення різних пов'язаних завдань:

- дослідження поняття господарського зобов'язання;
- розгляд умов виконання господарських зобов'язань;
- вивчення видів відповідальності за невиконання господарських зобов'язань.

Предметом курсової роботи є декілька взаємовідносин, які виникають при виконанні господарських зобов'язань між суб'єктами господарювання.

Об'єктом курсової роботи виступають господарські зобов'язання.

Курсова робота складається із трьох розділів, в яких по чергово аналізується поставлена проблема

Розділ 1. Грошові зобов'язання у системі зобов'язальних правовідносин - правовий аспект

1.1 Грошове зобов'язання - поняття та характеристика

Грошове зобов'язання розуміється як відносне правовідношення, змістом якого є право вимоги від кредитора та направлений йому обов'язок боржника здійснити певну оплату або платіж, тобто передати чітку чи таку, що може бути вказана у майбутньому, суми коштів, які є легальним засобом платежу.

Грошове зобов'язання господарського характеру представлене у цьому понятті як специфічний різновид грошових зобов'язань, який має виробничо - комерційне або організаційно-технічне сприйняття, опосередковує переміщення грошової форми вартості в сфері суспільного виробництва, яке направлене на найбільше задоволення потреб учасників та існує в рамках, визначених нормами господарського права.[1]

Предметом грошового зобов'язання є передавання боржником кредиторіві у власність (право оперативного управління чи господарського відання) грошей у певній сумі грошових одиниць.

Ознаки та властивості грошей як матеріального об'єкта грошового зобов'язання і також об'єкта майнових прав суб'єкта господарювання визначають особливість інституту грошового зобов'язання. У цьому значенні доречно розмежовувати юридичні властивості та юридичні ознаки грошей.

Юридичні ознаки грошей — це сукупність нормативно - інституційних встановлень, які виокремлюють гроші із усіх різновидів інших об'єктів майнових прав, дають можливість їм служити об'єктом ліквідації боргів і мають на увазі примусові заходи відносно осіб, які відмовляються визнавати їх легальну силу. Ці ознаки: присутність закону, що встановлює найменування і номінал грошової одиниці; здатність грошової одиниці вираховувати майнові борги; натурально-речовинна визначеність грошового знака; наявність організованої державою грошової системи, правил емісії та форм обігу грошей;

наявність прикладів юридичного забезпечення законної платіжної сили грошей, не лише цивільно-правового, але й публічно-правового змісту (забезпечення касових операцій, примус до повернення в країну валютної виручки, валютні обмеження тощо).

Закон не може напряду встановити купівельну спроможність того чи іншого знаряддя обміну. Ця сила — результат складної взаємодії індивідуальних оцінок всіх учасників майнового обороту. одночасно, закон може встановити легальні засоби платежу, тобто встановити, що певні предмети матеріального світу можуть виступати засобами погашення боргів.

Історія фіксує, що у своєму хотінні забезпечити легальну платіжну силу грошей держава використовувала найсуворіші заходи, аж до кримінального покарання. Раніше англійське право розглядало відмову приймати урядові гроші як державну зраду. Сьогодні легальна платіжна сила грошей забезпечується по-іншому.[3;55]

Передусім у законодавстві встановлюється приватно-правове правило про те, що особа, яка відмовилася прийняти в погашення грошового зобов'язання гроші, що є законним засобом платежу, впадає в прострочення). Це означає, що кредитор позбавляється права на отримання процентів на період такої відмови, а також зобов'язаний компенсувати боржникові збитки, що виникають у нього у зв'язку з неприйняттям грошей кредитором. Крім того, грошові зобов'язання в іноземній валюті за загальним правилом можуть завжди виконуватися на території держави у національній валюті.

Не меншої цінності для забезпечення законної платіжної можливості грошей мають публічно-правові засоби. Йдеться про:[3;25] а) заборону користування іноземною валютою як валютою боргу та платежу імперативне підтримування касових операцій суб'єктів господарювання, повернення валютної виручки, ліцензування валютних в) поширення бюджетних зобов'язань, кількість котрих становить понад 39% від ВВП, створює потужне обігове поле національної валюти; г) користування національною валютою як засобу податкового платежу Митний кодекс тощо); д) податкове законодавство робить складними бартерні (товарообмінні) операції та робить їх не вигідними.

Наприклад, згідно із ст. 3 Закону «Про податок на додану вартість» база оподаткування при товарообмінних операціях полягає в застосуванні «звичайної» ціни, що визначаються у співставленні з ідентичними (однорідними) поставками.[1] А закони про Державний бюджет України зазвичай передбачають, що у разі вивезення (експорту) товарів за межі митної території України шляхом бартерних (товарообмінних) операцій сума податку на додану вартість, оплачена (нарахована) через придбання таких товарів, не відноситься до збільшення податкового кредиту (як це відбувається за купівлею-продажем), а відноситься до складу валових витрат платника податків.

Юридичні властивості грошей — еволюційно створені характеристики грошей, що часто використовуються в правовому регулюванні коштових операцій. Господарсько-правові особливості мають вихідні (рухливість, абсолютна еквівалентність, замінність, споживчий характер, подільність, абсолютна еквівалентність і конвертованість) та первісні властивості грошей (абсолютна господарська корисність та універсальність).

Через юридичні властивості грошей можна простежити специфікацію грошових зобов'язань.[2]

Рухливість грошей як їх юридична властивість. При функціонуванні фінансово-кредитних установ і поштових організацій передавання або пересилка великих грошових сум пов'язані з мінімальними витратами. Саме тому місцем виконання грошового зобов'язання, якщо воно не визначене законом або договором і не впливає з суті зобов'язання, вважається місце перебування кредитора у період виникнення зобов'язання ст. 533 ЦК України, ч. 2 ст. 157 ГК України).

Повна еквівалентність грошей полягає в тому, що грошова одиниця встановлюється прекрасною рахунковою одиницею. Держава, використовуючи цю властивість, об'єднує різні грошові знаки (золоті, срібні, мідні монети, а згодом і паперові гроші) в грошову систему. Вона визначає міцне співвідношення платіжної спроможності різних монет (паперових грошей) і для цього користується грошовою одиницею. Наприклад, 15 гривень мідною монетою за своєю платіжною силою рівні 15 гривням паперовими грошима.

Заміна одного роду грошей іншими як юридична властивість грошей сформована на тому, що, будучи засобом обміну в товарному обороті, гроші сприймаються не конкретним складом монет чи паперових купюр, а родовим поняттям платіжної сили і суми грошової одиниці.

По-перше, якщо в договорі передбачений платіж визначиними грошовими знаками, то при їх подальшому вилученні із обігу зобов'язання не припиняється. В цьому випадку боржник зобов'язаний сплатити кредиторів певну грошову суму грошовими знаками, що мають ходіння на момент платежу. Між новою і старою одиницею встановлюється числове відношення, яке визначається законом, за відсутності ж закону відношення це визначається фактично — за ціннісним співвідношенням.[5;93]

По-друге, як чітко відмітив Л. А. Луц, саме через заміності одного роду грошей іншим «виконання грошового зобов'язання не може стати об'єктивно неможливим». Вказаному правилу слідує ч. 3 ст. 675 ЦК України і ч. 1 ст. 249 ГК України — боржники не звільняються від відповідальності за неможливість виконання ними грошового зобов'язання.

Роздільність як властивість грошей полягає у тому, що гроші дають більш досконалу можливість погашення боргу частинами. Реалізується ця властивість розмінністю грошових знаків і можливістю грошей утворити будь-які сумарні величини платежу.

Зокрема, відповідно до ч. 3 ст. 364, ч. 2 ст. 331 ЦК України у разі неможливості виділу частки співвласника із загального майна для повернення на нього стягнення кредитора і останній може вимагати продажу боржником своєї частки в загальній пайовій або сумісній власності з напрямом суми виручки для погашення боргу.

Аналогічним чином вирішується питання при виході особи із складу учасників господарського товариства, крім акціонерного товариства. Учасникові який вийшов, виплачується вартість частини майна товариства, пропорційно до його частці в статутному або складеному капіталі ч. 1 ст. 130, ч. 2 ст. 148 ЦК України).[2] Таким чином, законодавство вважає, що наскільки

складним способом не визначалася б вартість частини майна (наприклад, 44,5%), то її загальне вираження в грошах є завжди можливим.

Гроші відносяться до споживних речей тому, що вони призначені для відчуження, яке є для власника рівносильно споживанню але втрати фізичних властивостей (знищення) грошей при використанні не відбувається. Ця властивість коштів знаходить безпосередню реалізацію в праві, коли встановлюється презумпція права утримувача грошових коштів їх витратити для задоволення економічних потреб, купування товарів і послуг тощо. Для прикладу, банки з відома закону наділяються правом користуватися тимчасово вільні засоби підприємств, віднесені на зберігання на відповідні банківські рахунки . Через це за загальним правилом гроші не можуть знаходитися у володінні особи, а ніж на праві власності.

Споживний характер грошей приводить до того, що вони не можуть бути предметом найму. Бо предметом найму може бути виключно річ, визначена індивідуальними ознаками .

Позика, кредит, зберігання і довірче управління це основні інститути зобов'язального права, які реалізують передачу грошей однією особою іншій.[4;32]

Для грошей, що є ходовими в Україні і в більшості інших країн, законодавством встановлюються різні характеристики, що сприяють їх обігу:

а) грошові знаки у разі їх втрати або через знищення не підлягають мортіфікації, тобто не анулюються із заміною втрачених або знищених купюр дублікатами. Пояснення полягає у відмежуванні сучасних паперових коштів від цінних паперів на пред'явника. Паперові гроші не засвідчують чисе-небудь право, їх цінність поміщена на них самих. Знищення грошових знаків ьаж на увазі знищення цієї цінності. Через це заборона на мортіфікацію банкнотів не порушує правові зв'язки, однак попереджає невизначеність фінансової системи держави. Саме тому згідно з Законом України «Про Національний банк України» від 20.05.99 р. (ст. 39) НБУ і банки не зобов'язані відшкодовувати знищені, втрачені, фальшиві, підроблені, а також ті банкноти і монети, які стали недійсними;

б) для володільця встановлюється безумовне право на грошовий знак. Також, ст. 379 ЦК України прямо передбачає, що кошти та цінні папери на пред'явника не можуть бути витребувані від совісного набувача.

Таке положення є як виняток з правила статті 387 ГК України, відповідно до якого допускається витребування майна, купленого за відплатним договором в набувача, лише тоді, якщо це майно загублене власником або особою, якій це майно було передано власником, або вибуло з їхнього володіння іншим шляхом не через їх волю.

Як наслідок взаємодії згаданих властивостей і характеристик коштів виникають властивості грошей вторинного порядку. Згадується про господарську корисність та універсальність грошових знаків.

Гроші дають максимальну свободу вибору господарських благ чи мають, за висловом Л. А. Лунца, «абсолютну господарську корисність»

По-перше, гроші визнаються особливим предметом платежу у випадках, коли потрібне найбільше задоволення господарських потреб одержувача засобів, наприклад, при податкових платежах і приватизаціях.

По-друге, для особи, що користується «чужими грошима», особливо при неправомірності такого використання, виникає обов'язок платити відсотки за час цього користування. Це пов'язано з тим мудрим припущенням, коли всякі гроші різним їхнім власником можуть вкладатися в банк під відсотки, і тому гроші завжди приносять приріст.

Не випадково ст. 526 ЦК України наголошує, що за загальним правилом за користування чужими коштами боржник зобов'язаний виплатити відсотки. Цьому правилу вторять інакші норми законодавства України ГК України і інших законів.

Згідно з ч. 1 ст. 626 ГК України боржник який невчасно виконав грошове зобов'язання при вимозі кредитора зобов'язаний виплатити суму боргу з вирахуванням встановленого індексу інфляції за весь період несвоєчасного виконання забороняється надання безвідсоткових кредитів крім передбачених законодавством випадків.[1]

Податкове законодавство України передбачає нарахування відсотків у разі розстрочки податкових зобов'язань. їхній розмір вичислюється з розрахунку 120 % річних облікової ставки НБУ (п. 14.1.1. Закону «Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами»).

Властивості грошей призвели до їх всебічного використання як предмета різних майнових зобов'язань. Насправді, як пише В. А. Белов, дуже непросто знайти юридичний факт, який не породив би грошового зобов'язання. Універсальність грошових знаків виявляється, зокрема, в наступних юридично закріплених можливостях:

1) грошима може компенсуватися будь-який збиток, починаючи від майнового (ст. 623 ЦК України, ст.ст. 224, 255 ГК України) і закінчуючи моральним (ст. 23 ЦК України, ч. 1 ст. 225 ГК України);

- грошима може вимірюватися і компенсуватися вартість отриманого за недійсним правочином при застосуванні наслідків його недійсності (ч. 1 ст. 216, ч. 4 ст. 221, ч. 3 ст. 222 ЦК України, ст. 208 ГК України);

- грошима може компенсуватися вартість будь-якого майна, яке може бути об'єктом права власності (ч. 4 ст. 362, ч. 2 ст. 366, ч. 3 ст. 386, ч. 2 ст. 393, ст. 394 ЦК України, ст. 225 ГК);

- грошима компенсуються витрати кредитора щодо виконання роботи за боржника (ст. 621 ЦК України);

- грошові кошти є основним видом внеску засновника підприємства і учасника господарського суспільства (ч. 2 ст. 66 ГК України, ч. 2 ст. 115 ЦК України, ст. 13 Закону «Про господарські товариства») і основною цінністю, що визнається інвестицією (ст. 1 Закону «Про інвестиційну діяльність»);

- грошова оцінка доходів особи здійснюється навіть у тому випадку, коли фактично вони отримані в натуральній формі (п. 4.1. ст. 4 Закону «Про оподаткування прибутку підприємств», Закон «Про податок з доходів фізичних осіб»);

- грошова виручка від реалізації майна є основою для задоволення потреб кредиторів за рахунок майна боржника (ст.ст. 51-53 Закону України «Про

виконавче провадження»), як правило, при заставі (ст. 591 ЦК України, ст.ст. 21-22 Закони «Про заставу») тощо.

Залежно від рівня самостійності грошових зобов'язань господарського характеру їх можна розділити на три групи:

До першої слід внести зобов'язання, предметом яких можуть бути тільки гроші: а) з виплати відсотків (ст. 536, ч. 1 ст. 625 ЦК, ч. 3 ст. 198 ГК, ст. 49 Закону «Про банки і банківську діяльність»), зокрема, у разі відстрочки податкових зобов'язань (п. 14.2.1 ст. 14 Закону «Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами» тощо); б) з виплати штрафних санкцій у майново-господарських відносинах (ст.ст. 231-234 ГК тощо); в) про видання завдатку (§ 5 гл. 49 ЦК); г) що впливають з гарантії (§ 4 гл. 49 ЦК, ч. 6 ст. 77, ч. 1 ст. 183, ст.ст. 199-200 ГК, ст.17 Бюджетного кодексу, Уніфіковані правила для гарантій за першою вимогою 1992 р.); д) що впливають із страхування (гл. 67 ЦК, §2 гл. 35 ГК, ст. 1 Закону «Про страхування» тощо); е) із приводу внесення в депозит суду грошової суми на забезпечення позову (ч. 4 ст. 362 ЦК); є) із приводу купування майна з публічних торгів (ст. 591 ЦК й ін.); ж) із через видачу векселя, ощадних сертифікатів і казначейських зобов'язань (гл. 14 ЦК, гл. 17 ГК, ст. 8-11 Закону «Про цінні папери та фондовий ринок» тощо); з) зобов'язання, що лежать в основі фінансового кредиту та інших банківських і фінансових послуг, як- наприклад: обмін валюти, відкриття й обслуговування банківського рахунка, грошові перекази, приймання грошей у депозит, відкриття акредитива, виконання інкасових операцій, довірче управління коштами тощо (глави 71-74 ЦК, гл. 35 ГК, ст.Ст. 47, 49, 51 Закону «Про банки і банківську діяльність», ст. 4 Закону «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» тощо); і) зі сплати адміністративно-господарських санкцій у вигляді безоплатного вилучення прибутку (доходу), пені чи штрафу (ст.ст. 240-242 ГК, ст. 4 Закону «Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті», ст. 16 Декрету «Про систему валютного регулювання і валютного контролю», ст. 1 Закону «Про відповідальність підприємств, їхніх об'єднань, установ і організацій за правопорушення в сфері

містобудування», ст. 52 Закону «Про захист економічної конкуренції», ст. 41 Закону «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» тощо).[1]

Друга група досліджуваних зобов'язань перебуває в тих рамках майново-господарських зобов'язань, предметом яких, є гроші. Виділення зобов'язань ось цієї групи має значення оскільки їхня грошова природа передбачається, якщо інше не визначено законом (локальним актом) або договором: а) про відшкодування збитків (гл. 25 ГК, ст.ст. 22 і 623, глави 81-82 ЦК тощо); б) про відшкодування різної моральної шкоди (ч. 1 ст. 225 ГК, статті 23, 1167, 1168 ЦК тощо), в) за договором позики (гл. 71 ЦК); г) з оплати послуг поручителя (§ 3 гл. 49 ЦК); д) з загальної обіцянки винагороди (гл. 78 ЦК); е) з виплати внесків учасниками господарського товариства (ст. 86 ГК, ч. 2 ст. 115 ЦК), засновниками інших господарських організацій (об'єднань), а саме членами біржі (наприклад, ст.ст. 10, 13 Закону «Про товарну біржу»); є) з відшкодування доходів чи витрат через повернення майна з незаконного володіння (ст. 390 ЦК), при поверненні безпідставно придбаного майна (ст. 1214 ЦК); ж) зобов'язання держави які випливають із субсидіарної відповідальності через борги казенного підприємства (ч. 7 ст. 77 ГК); з) зобов'язання повернути іноземному інвесторові іноземної інвестиції після припинення ним інвестиційної діяльності (ст. 399 ГК) тощо.[1]

Третя група грошових зобов'язань є частиною зобов'язань, особливість яких визначається безвідносно того, є гроші предметом їх виконання, чи ні. Вказана група грошових зобов'язань визначається природою двосторонніх зобов'язань, в котрих грошове зобов'язання виступає компенсаційною механізмом оплатного майново-господарського відношення. Використовуючи термінологію англо-американської системи права є грошовими зобов'язаннями зустрічного задоволення: а) з оплати купленої речі за договором поставки, контракції чи лізингу, приватизації тощо); б) з виплати винагороди за надання послуг (зберігання, комісія, доручення, оренда, перевезення, продаж валютної виручки тощо); в) з оплати винагороди за виконання робіт

(підряду, підряду на капітальне будівництво, на виконання проектно-дослідницьких робіт).

Тільки ця група грошових зобов'язань є найпоширенішою. Грошові зобов'язання появилися саме для забезпечення зустрічних платежів при передачі речей. Виникнення векселя, банківського кредиту, грошового податкового зобов'язання і гарантії — грошових зобов'язань у чистому виді — мало місце значно пізніше звичайних зобов'язань «товар — гроші».

Також у складі двостороннього зобов'язання, виступаючи так званим «вбудованим», грошове зобов'язання беззмінно відповідає юридичним вимогам, котрі висуваються до змісту грошових зобов'язань. Інституційна відокремленість грошового зобов'язання дуже точно виділяється у господарських відносинах через його обігові, кредитні та вартісні функції.

Специфічність та єдність грошових зобов'язань обумовлюється наявністю елементів: єдиним предметом і об'єктом, причинами виникнення, особливістю місця, строку та порядків виконання, нарешті заходами відповідальності.

1.2 Вимоги, що пред'являються до виконання грошових зобов'язань

Суцільний порядок виконання зобов'язань вказаний у гл. 22 ГК.

Виконання зобов'язань розуміється як кінцева стадія розвитку зобов'язальних відносин, на якій реалізуються обов'язки і суб'єктивні права. Найвищу роль у виконанні зобов'язань відіграє боржник (зобов'язана сторона), але й на кредитора (управлену сторону) покладені певні обов'язки — прийняття виконаного зобов'язання, здійснення дій, без котрих боржник не зможе виконати всіх своїх обов'язків. Для боржників виконання зобов'язання полягає в здійсненні дій, котрі він повинен виконати відповідно до змісту зобов'язання. Здійснення зобов'язання може виявлятися також і в утриманні боржником від окремих дій. При виконанні зобов'язання досягається його мета, і зобов'язання зупиняється.

Суб'єкти господарювання та інші учасники господарських відносин повинні виконувати господарські зобов'язання належним чином відповідно до

закону, інших правових актів, договору, а за браку конкретних вимог щодо виконання зобов'язання — відповідно до вимог, що в певних умовах звичайно ставляться.

Для виконання господарських договорів застосовуються чіткі положення ЦК з врахуванням специфіки, передбаченої ГК.

Кожна сторона мусить вжити всіх заходів, потрібних для нормального виконання нею зобов'язання, враховуючи інтереси іншої сторони і забезпечення загальногосподарського інтересу. Не допускається одностороння відмова від виконання зобов'язань, окрім випадків, передбачених законом, також відмова у виконанні або відстрочення виконання через мотиви, коли зобов'язання другої сторони за іншим договором не було виконано відповідним чином.[6;115]

Порушення зобов'язань є підставою для використання господарських санкцій, передбачених ГК, іншими законами чи договором.

Відповідно до загальних правил договір фіксує права та обов'язки контрагентам, які його уклали. Водночас виконання господарського зобов'язання може бути направлене в цілому або в певній частині на третю особу, яка не є стороною в зобов'язанні. Управлена сторона мусить прийняти виконання, яке направлене третьою особою тобто безпосереднім виконавцем, якщо з закону, господарського договору чи характеру зобов'язання не виникає обов'язок сторони виконати зобов'язання.

Варто звернути увагу на те, що у положеннях ГК і ЦК, що мають якесь відношення до виконання зобов'язань, вживаються схожі поняття третьої особи, котра не є стороною в зобов'язанні. Але статус третьої особи у господарських зобов'язаннях та в цивільно-правових зобов'язаннях має чіткі відмінності. Так, відповідно до ст. 194 ГК виконання господарського зобов'язання може покладатися і в цілому або в частині на третю особу, що не є стороною в зобов'язанні. Також ст. 511 і 636 ЦК містять положення про те, що зобов'язання не створює ніякого обов'язку для третьої особи, а наоборот, припускається виконання зобов'язання на користь третьої особи.[2] Отже, в господарських зобов'язаннях в третьої особи виникає обов'язок, а у цивільно-

правових зобов'язаннях в третьої особи, що не брала участі в укладенні договору, виникає право вимоги. Право вимоги третьої особи у цивільно-правових зобов'язаннях може співіснувати разом з правом вимоги особи, котра уклала договір, однак одночасно ці вимоги висуватись не можуть.

Разом з тим в ст. 528 ЦК передбачено виконання обов'язку боржника іншою (а не третьою) особою.

На противагу положенням ЦК (ст. 510—523 ЦК), які визначають сторону в зобов'язаннях (поступку права та переведення боргу, заміну кредитора і боржника), у ГК є поняття передавання (делегування) прав в господарських зобов'язаннях. Згідно зі ст. 195 ГК управлений суб'єкт господарського зобов'язання, коли інше не передбачено законом, має право передати іншій стороні, з її згодою, належні йому за законом, статутом або договором права на одержання майна від третьої особи з метою вирішення різних питань щодо управління майном чи делегувати права для реалізації господарсько-управлінських повноважень. Передання (делегування) таких прав може бути визначено певним строком.

Передавання прав в господарських зобов'язаннях може здійснюватись в два способи: передавати майнові права (акт передавання прав вважається чинним з дня одержання повідомлення про це зобов'язаною стороною) і делегувати права для здійснення господарсько-управлінських повноважень (акт делегування господарсько-управлінських повноважень іншому суб'єкту вважається чинним з дня офіційного опублікування цього акта).

Між тим не зацікавленим є той факт, що положення про передавання прав в господарських зобов'язаннях має вирази, неприйнятні з погляду навіть не права, а правової культури взагалі. На нашу думку, такі, наприклад, фрази, як «з метою вирішення певних питань щодо управління майном» і «коло господарських питань», не мусять фігурувати в кодифікованому акті, яким і є ГК.[1]

Виконання часткових та солідарних зобов'язань

В залежності від суб'єктного складу, коли на стороні кредитора чи боржника або на обох сторонах одночасно є кілька осіб, зобов'язання поділяються на часткові та солідарні.

При часткових зобов'язаннях, коли в господарському зобов'язанні приймають участь декілька управлених або кілька зобов'язаних суб'єктів, кожен з управлених суб'єктів може вимагати виконання, а кожний із зобов'язаних суб'єктів мусить виконати зобов'язання відповідно частці цього суб'єкта, яка визначена зобов'язанням (ч. 1 ст. 196 ГК).

При солідарному виконанні господарських зобов'язань застосовуються відповідні положення ЦК, якщо інше не передбачено законом.

Виконання солідарних зобов'язань регулюється ст. 541—544 ЦК. У відповідних статтях ЦК вказано, що солідарний обов'язок чи солідарна вимога виникають у випадках, установлених договором або законом, особливо в разі неподільності предмета зобов'язання. Розрізняють солідарну вимогу кредиторів та солідарний обов'язок боржників.

У разі солідарної вимоги кредиторів (солідарних кредиторів) кожен із кредиторів може пред'явити боржникові вимогу у повному обсязі. Виконання боржником свого обов'язку одному із солідарних кредиторів в повному обсязі звільняє боржника від виконання решті солідарних кредиторів. Солідарний кредитор, котрий одержав виконання від боржника, зобов'язаний передати належне кожному з решти солідарних кредиторів в рівній частині, якщо інше не зафіксоване в договорі між ними.[7;225]

В разі солідарного обов'язку боржників (солідарних боржників) кредитор може вимагати виконання обов'язку частково чи в повному обсязі від усіх боржників разом, чи від будь-кого з них окремо. Кредитор, котрий одержав виконання обов'язку не в повному обсязі від одного з солідарних боржників, може вимагати недоодержане від решти солідарних боржників. Солідарні боржники залишаються зобов'язаними поки їхній обов'язок не буде виконаний у повному обсязі. Виконання солідарного обов'язку у повному обсязі одним із боржників зупиняє обов'язок всіх солідарних боржників перед кредитором.

Боржник виконавший солідарний обов'язок, може на зворотну вимогу (регрес) кожному з решти солідарних боржників в рівній частці, коли інше не встановлено договором чи законом, за вирахуванням частки, котра припадає на нього.

Місце виконання господарського зобов'язання

Господарське зобов'язання має виконуватися за місцем, визначеним законом, господарськими договорами, чи місцем, яке встановлене змістом зобов'язання (ст. 197 ГК). В разі якщо місце виконання зобов'язання не визначено, зобов'язання має виконатися:

1) за зобов'язаннями, змістом яких є передавання прав на будівлю чи земельну ділянку, іншого нерухомого майна — за місцезнаходженням будівлі або земельної ділянки, іншого нерухомого майна;

2) за грошовими зобов'язаннями — за місцем знаходження управленої сторони на момент виникнення зобов'язання, чи за новим місцем її знаходження за умови, якщо управлена сторона вчасно повідомить про нього зобов'язану сторону;

3) за іншими зобов'язаннями — за місцезнаходженням завжди діючого органу управління (місцем проживання) зобов'язаної сторони, коли інше не передбачено законом.

В разі відсутності управленої сторони відмови її від прийняття виконання чи іншого прострочення нею виконання зобов'язана сторона за грошовим зобов'язанням може внести належні з неї гроші чи передати за зобов'язанням цінні папери до депозиту нотаріальної контори, котра повідомляє управлену сторону про це. Внесення грошей (цінних паперів) на депозит нотаріальної контори вважається виконанням зобов'язання.

Виконання грошових зобов'язань

Платежі за грошовими зобов'язаннями які виникають у господарських відносинах, виконуються в безготівковій формі чи готівкою через установи банків, якщо інше не встановлено законом (ст. 198 ГК).[2]

Грошові зобов'язання учасників господарських відносин повинні бути виражені і підлягають сплаті у гривнях. Грошові зобов'язання можуть

виражатися в іноземній валюті тільки у випадках коли суб'єкти господарювання можуть проводити розрахунки між собою у іноземній валюті відповідно до законодавства. Виконання зобов'язань, виражених у іноземній валюті, здійснюється відповідно до закону.

Отже, на відміну від ст. 524 ЦК, яка надає право сторонам вибирати грошовий еквівалент зобов'язань у іноземній валюті, в господарських зобов'язаннях можуть виражати грошові зобов'язання у іноземній валюті і тільки тоді, коли суб'єкти господарювання мають право проводити розрахунки у іноземній валюті, що передбачає отримання індивідуальної ліцензії Національного банку України.

Відсотки за грошовими зобов'язаннями учасників господарських відносин використовуються у випадках, розмірах і порядку, визначених законом чи договором.

Розділ 2 Правова характеристика цивільно-правової відповідальності

2.1 Визначення поняття та ознак цивільно-правової відповідальності

Цивільно-правова відповідальність є самостійним видом юридичної відповідальності, який має на увазі застосування державного примусу до правопорушників шляхом позбавлення особи відповідних благ або покладення обов'язків майнового характеру. До правопорушника застосовуються санкції які мають майновий характер і спрямовані на відновлення порушених прав і полягають у відшкодуванні збитків, стягненні неустойки або пені.

Особливості цивільно-правової відповідальності:

- 1) наявність майнового характеру;
- 2) стягнення на користь потерпілої сторони;
- 3) компенсаційна природа, тобто спрямована на відновлення майнової сфери потерпілого.[2]

Цивільно-правова відповідальність здійснює такі функції.

- компенсаційну, сутність котрої полягає у відновленні стану який існував до порушень суб'єктивного права, а в разі неможливості такого — грошового або іншого відшкодування заподіяної шкоди;
- виховну, яка спрямована на попередження цих цивільно-правових порушень в майбутньому з боку правопорушника і інших учасників цивільних правовідносин;
- стимулюючу, яка розкриває позитивний аспект відповідальності і полягає в тому, що встановлення в законодавстві цивільно-правової відповідальності стимулює інших учасників до відповідної поведінки.

Цивільно-правову відповідальність класифікують за різними критеріями.[2]

1. Залежно від підстав виникнення цивільно-правова відповідальність є договірною і не договірною. Договірна відповідальність виникає в разі порушення договору однією зі сторін. Позадоговірна відповідальність присутня в разі заподіяння шкоду чужому майну або здоров'ю і також в інших

випадках заподіяння шкоди, коли між виконавцем шкоди та потерпілою стороною не було договірних правовідносин.

2. Залежно від кількості осіб, котрі приймають участь у виконанні зобов'язання, використовують часткову (дольову), солідарну або субсидіарну (додаткову) відповідальність. Часткова (дольова) відповідальність означає що кожен з учасників зобов'язання відповідає у межах своєї частки. Солідарна відповідальність настає лише у випадках, прямо вказаних у законі або договорі, при цьому кредитор має право вимагати виконання обов'язку частково чи в повному обсязі від всіх боржників разом чи від одного з боржників. Якщо обов'язок не буде виконаний у повному обсязі одним з боржників, кредитор має право вимагати неoderжане від інших солідарних боржників. Солідарні боржники залишаються зобов'язаними до того періоду, поки їхній обов'язок не виконають повністю. Виконання обов'язку у повному обсязі кимось із боржників зупиняє обов'язок всіх солідарних боржників перед кредитором. Боржник, котрий виконав солідарний обов'язок, може пред'явити регресну вимогу до решти солідарних боржників в однаковій частці, якщо інше не передбачено договором чи законом, окрім частки, котра припадає на нього. Коли один з солідарних боржників не оплатив частку, котра належить солідарному боржникові, то несплачене припадає кожному з решти солідарних боржників в рівній частці. Субсидіарна (додаткова) відповідальність може проявлятися у разі, якщо її передбачено в законі або договорі, вона не може перевищувати обсягу повної відповідальності. Наприклад, неможна відшкодувати шкоду, завдану неповнолітніми віком від 14 до 18 років через відсутність власного майна, відповідальність понесуть його батьки, усиновителі чи піклувальники. Перед пред'явленням вимоги особі, котра несе субсидіарну відповідальність, кредитор мусить пред'явити вимогу головному боржникові. Коли основний боржник відмовляється задовольняти вимоги кредитора чи кредитор не одержав від нього в розумний строк відповідь на пред'явлену вимогу, кредитор має право пред'явити вимогу у повному обсязі до особи, котра несе субсидіарну відповідальність. Особа, яка понесла субсидіарну

відповідальність, може у випадках, передбачених законом пред'явити регресну вимогу особі, в інтересах якої вона понесла відповідальність.

3. В залежності від обсягів відповідальності можна виокремити повну, обмежену і підвищену відповідальність. За встановленим правилом, цивільно-правова відповідальність настає у повному обсязі, а це пояснює, що розмір відшкодованої шкоди не має перевищувати суму заподіяних збитків, тобто відшкодування не має призводити до збагачення потерпілого. Але, в силу закону чи договору, може виникнути обмежена цивільно-правова відповідальність. Наприклад, у договорах про перевезення відповідальність перевізників за втрату, нестачу, псування або пошкодження вантажу, багажу, пошти встановлюється у розмірі чіткої шкоди, якщо не доведе, що це вийшло не через нього (ст. 924 ЦК). Виявом обмеженої цивільно-правової відповідальності може бути встановлення у договорі приписів про залікову, виключну або альтернативну неустойку (ст. 624 ЦК). У деяких передбачених випадках законом може бути передбачено застосування підвищеної цивільно-правової відповідальності, котра являє собою застосування до правопорушника додаткових санкцій в порядку і розмірах, визначених законом. Наприклад, в разі визнання правочину недійсним, який вчинено під насильством, винна сторона (інша особа), котра застосувала фізичний або психічний тиск другій стороні, мусить відшкодувати їй збитки у подвійному розмірі (ст. 231 ЦК).

Підставою юридичною для цивільно-правової відповідальності є закон, а фактичною - вчинення цивільного правопорушення. І через це особа підлягає цивільно-правовій відповідальності за наявності сукупності умов, котрі утворюють склад цивільного правопорушення.

Підставами цивільно-правової відповідальності є:

- протиправна поведінки (дія чи бездіяльність);
- присутність майнової або моральної шкоди;
- причинний зв'язок між протиправною поведінкою та вчиненою шкодою;
- винність особи, котра заподіяла шкоду. [6;85]

Цивільно-правова відповідальність настає за умов, коли дія або бездіяльність, якою заподіяно шкоду, є протиправною або заборонена законом.

Протиправною є така поведінка, яка нехтує приписами правової норми, незалежно від того, знав або не знав правопорушник про неправомірність своєї поведінки. Це може бути протиправна дія чи бездіяльність особи, а може і протиправне рішення. Протиправною може визнаватися поведінка особи, котра порушує правові норми і порушує суб'єктивне право особи. Через це законодавець в цивільному праві вказує, що заподіяння шкоди є протиправним, якщо законом інше передбачено. Зазвичай протиправна поведінка полягає у активних вчинках, якими заподіяно шкоду. Бездіяльність встановлюється протиправною, якщо особа повинна була вчинити певну дію, однак не вчинила її.

У випадках, передбачених законом, може виникнути обов'язок відшкодувати шкоду, вчинену правомірною поведінкою. Як наприклад заподіяння шкоди в стані необхідності, якою встановлюються дії особи, направлені на усунення небезпеки яка загрожує самому заподіювачеві шкоди або іншим особам, при умові, якщо її за цих обставин не можна буде усунути іншими засобами. Згадані дії можуть бути правомірними за умовою, якщо відвернута шкода є меншою від тієї, яка могла б бути заподіяною.

Винятковістю в цивільно-правовій відповідальності є те, що в окремих випадках допускається відповідальність за дії інших осіб, тобто якщо шкода вчинена особою, котра не усвідомлювала значення своїх дій або не могла усвідомлювати їх через психічний розлад чи недоумство, суд може постановити рішення про відшкодування вчиненої шкоди її чоловіком (дружиною), батьками, повнолітніми дітьми, якщо вони проживали з цією особою, знали про її психічний розлад чи недоумство, але не вжили заходів щодо запобігання шкоди (ст. 1186 ЦК).

Другою важливою підставою настання цивільно-правової відповідальності є присітність наслідків в формі вчинення шкоди, зазіхання на права і інтереси, які охороняються законом. В залежності від того, якому об'єкту права вчинено шкоду, її слід розрізняти як таку, що заподіяна майну, і така що заподіяна особі.[3;254]

В цивільному праві присутні поняття "школа" та "збитки", зміст яких довгий час був об'єктом спорів науковців та практиків.

Школа — це будь-яке знецінення блага яке охороняється правом, через це її поділяють на майнову та немайнову. Разом із поняттям "школа", законодавець використовує поняття "збитки". Згідно із ст. 22 ЦК збитками є: втрати, котрих особа зазнала через знищення або пошкодження речі, а також витрати, які особа зробила чи має зробити щоб відновити своє порушене право {реальні збитки); доходи, котрих особа могла б реально отримати за простих обставин, якби її право не було порушено (упущена вигода). Отже, можна сказати збитки — це грошовий аналіз шкоди, яка має місце в разі коли неможливе відшкодування шкоди в натурі.

Збитки визначають із урахуванням ринкових цін, які існували в день добровільного задоволення боржником вимог кредитора в місці, де зобов'язання повинне бути виконано, а коли вимогу не було задоволено добровільно, — в день пред'явлення позову, якщо інше не засвідчено договором чи законом. Суд може задовольнити вимоги про відшкодування збитків, беручи до уваги ціни, які існували в день ухвалення рішення. При визначенні неодержаних доходів (упущеної вигоди) враховують заходи, вчинені кредитором щодо їх одержання (ст. 623 ЦК).

Закон фіксує спеціалізацію визначення обсягу збитків, в зв'язку із невиконанням або нечітким виконанням грошового зобов'язання. Згідно зі ст. 625 ЦК, боржник, прострочивши виконання грошового зобов'язання, на вимогу кредитора зобов'язаний оплатити суму боргу із урахуванням фіксованого індексу інфляції за весь час прострочення, також 3% річних від простроченої суми, якщо інший розмір процентів не встановлений договором чи законом.

Наслідком порушення норм є також і моральна школа, котра полягає у фізичних болях та стражданнях, котрих фізична особа відчула через каліцтво чи інше ушкодження здоров'я; в душевних стражданнях, котрих фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї, членів її сім'ї або близьких родичів; в душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала зв'язку із знищенням або пошкодженням її майна; в приниженні честі, гідності, також

ділової репутації фізичної або юридичної особи (ст. 23 ЦК). Вказана шкода відшкодовується незалежно від майнової шкоди, яка підлягає відшкодуванню, і не пов'язана із розміром цього відшкодування.

Обов'язковими умовами цивільно-правової відповідальності є причинно-наслідковий зв'язок між протиправною поведінкою і вчиненою шкодою. Причинно-наслідковий зв'язок є простим (якщо між протиправною поведінкою та завданою шкодою немає інших юридично значущих обставин) і складним (якщо між завданою шкодою та протиправною поведінкою існують й інші обставини, які впливали на її заподіяння). Протиправна поведінка особи є лише тоді причиною збитків, коли вона безпосередньо пов'язана зі збитками.

Вина як умова цивільно-правової відповідальності є психічним ставленням особи-правопорушника до своєї протиправної поведінки і її наслідків. Питання про вину як психічне ставлення особи до своєї поведінки та її наслідків визначають виключно після з'ясування причинного зв'язку і протиправності дій.

У цивільному законодавстві передбачено презумпцію вини боржника, його вважають винним доти, поки він не доведе протилежного. Особа є невинною, поки не доведе, що вона вжила всіх заходів які від неї залежали, щодо належного виконання зобов'язання .

Виділяють дві форми вини умисел і необережність. Хоча для виникнення цивільно-правової відповідальності форма вини значення не має, але у випадках, встановлених законом, може впливати на розмір відшкодування.

У випадках, передбачених законом, уможлиблюється притягнення особи до цивільно-правової відповідальності незалежно від присутності вини правопорушника , відповідальність професійного зберігача за втрату (нестачу) чи пошкодження речі, яка була прийнята на зберігання (ст. 950 ЦК) та ін.).[2]

Законодавство встановлює особливості з'ясування вини в окремих випадках. Наприклад, в разі покладання обов'язку на батьків при відшкодуванні шкоди, завданої малолітньою особою, відповідно до ст. 1178 ЦК України береться до уваги їх вина в несумлінному здійсненні чи ухиленні ними від здійснення виховання і нагляду за малолітньою особою.

Розмір відшкодування передбачається законом чи домовленістю сторін, а в разі наявності спору між сторонами — судом, господарським або третейським судом. Розмір відшкодування шкоди визначається в грошовому виразі, але відповідно до ст. 22 ЦК за вимогою особи, котрій завдано шкоди, та відповідно за обставинами справи майнову шкоду може бути відшкодовано і у інший спосіб, зокрема, шкоду, завдану майну, може бути відшкодовано в натурі. Моральна шкода відшкодовується грошми, іншим майном чи у інший спосіб. Розмір грошового відшкодування моральної шкоди визначає суд залежно від специфіки правопорушення, величини фізичних і душевних страждань, погіршення фізичних можливостей потерпілого чи позбавлення можливості їх реалізації, ступеня вини особи, котра завдала моральної шкоди, якщо вина є підставою відшкодування, також із врахуванням інших обставин, які мають істотне значення. Визначаючи розміру відшкодування враховують вимоги розумності і справедливості. Моральна шкода відшкодовується одноразово, якщо інше не передбачено договором чи законом.

Чинником, котрий впливає на розмір відшкодування, є теж вина кредитора. В даному випадку суд зменшує розмір збитків і неустойки, котрі стягуються із боржника. В деяких випадках правопорушник зовсім звільняється від цивільно-правової відповідальності, наприклад, при відшкодуванні шкоди, вчиненої джерелом підвищеної небезпеки. Також суд може зменшити розмір збитків та неустойки, котрі стягуються із боржника, якщо кредитор навмисне чи з необережності сприяв збільшенню розмірові збитків, завданих порушенням зобов'язання, чи не вжив заходів щодо їх зменшення (ст. 616 ЦК).

Цивільне законодавство завбачає також випадки, при настанні яких особа звільняється від відповідальності, — це випадок і непереборна сила. Окрім цих підстав, котрі притаманні усім видів цивільно-правової відповідальності, особу, у випадках, передбачених законом, може бути звільнено від відповідальності в силу інших обставин, як наприклад: вина кредитора, самозахист цивільних справ або інші обставини, визначені законом як підстави звільнення від відповідальності.

2.2 Юридична природа цивільно-правової відповідальності за невиконання грошового зобов'язання

Грошові зобов'язання можуть визначати передачу грошей як предмета договору чи оплату їх як ціни договору.

Грошовими зобов'язаннями з передачі грошей як предмета договору є: зобов'язання із дарування, пожертви грошей, оплати рентних платежів і грошовому еквіваленті, повернення грошей при договорі позики, кредитні зобов'язання, зобов'язання із банківськими вкладами, банківських рахунків, факторингу, обов'язки із сплати страхових платежів і здійснення страхових виплат .[2]

До грошових зобов'язань із передачі коштів як ціни договору відносяться зобов'язання з оплати ціни предмета договору (речей, іншого майна, майнових прав) за договорами купівлі-продажу, поставки, контрактації сільськогосподарської продукції, забезпечення енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу, договору міни із доплатою, сплати разових періодичних платежів за договорами найму (статті 759, 762 ЦК), прокату (ст. 787 ЦК), вартості робіт (послуг) за договорами підяду (ст. 837 ЦК), надання послуг (ст. 901 ЦК), перевезення (ст. 908 ЦК), зберігання (ст. 936 ЦК), доручення (ст. 1000 ЦК), комісії (ст. 1011 ЦК), управління майном (ст. 1029 ЦК) тощо.

Винятковості цивільної правової відповідальності за прострочення виконання грошових зобов'язань зумовлені їхніми специфічними ознаками, до котрих належать такі:

1) цей вид зобов'язань об'єднує в собі обов'язок оплатити гроші і має на меті ліквідацію грошового боргу;

2) це зобов'язання є підставою виникнення як права власності щодо готівки, також і зобов'язального права при безготівкових розрахунках;

3) вводяться спеціальні правила на випадок порушення грошових зобов'язань в вигляді нарахування відсотків річних як плати за безпідставне використання чужих грошових коштів;

4) спеціалізований порядок поділу ризиків;

5) предметом виконання є грошові знаки у визначеній сумі або в сумі, що може бути встановлена;

6) особливим є вплив прострочення на зміст грошового зобов'язання, бо останнє в разі прострочення все рівно залишається грошовим, на відміну від інших видів зобов'язань, котрі в результаті порушення їх (у тому числі й прострочення) можуть бути трансформовані в грошове зобов'язання.[6;73]

Статтею 625 ЦК передбачено особливі правові наслідки, котрі настають в разі прострочення виконання грошового зобов'язання: на боржника накладається обов'язок платити кредиторю на його вимогу суму боргу із врахуванням фіксованого індексу інфляції, також три відсотки річних від простроченої суми, але коли інший розмір процентів не встановлений договором чи законом.

Відсотки, які стягуються через прострочення виконання грошового зобов'язання, є наслідком прострочення виконання грошового зобов'язання. Однак, на відміну від відсотків, які є простою сплатою за використання грошей, зокрема за договором позики, до них застосовують загальні норми про правові наслідки порушення зобов'язання. Відсотки, встановлені ст. 625 ЦК, мусять стягуватися при присутності протиправного невиконання (неналежного виконання) грошового зобов'язання.

Відсотки існують самостійним правовим наслідком порушення зобов'язання в вигляді сплати за користування чужими коштами. За своєю правовою дійсністю вони не є неустойкою, яка підтверджується практикою Верховного Суду України. Відсотки, як прийнято, вираховуються на суму боргів за основним зобов'язанням. Врахування відсотків на відсотки за використання чужих грошових коштів не може передбачатися договором.

Існують підстави для ствердження, що стягнення суми боргу із врахуванням встановленого індексу інфляції і також трьох відсотків річних від

простроченої суми є засобом захисту майнового права кредитора в зв'язку з обезціненням коштів, а це означає, що вони не можуть розглядатися як санкції за невиконання чи неналежне виконання грошових зобов'язань і їх не можна оцінювати як засоби відповідальності за порушення зобов'язань².

Наприклад, ч. 4 ст. 3 Закону України "Про запобігання впливу світової фінансової кризи на розвиток будівельної галузі та житлового будівництва"³ фіксує, що нарахування і сплата забудовником штрафних санкцій, передбачених договорами і стягнення коштів, передбачених статтею 625 ЦК, на строк дії цієї статті не здійснюється.

Ставка в 3 % є чи не найменшою порівняно із встановленими у актах цивільного законодавства інших держав. Ось і Німеччині і Франції ставка відсотків становить 4 % за цивільно-правовими і 5 % за торговими угодами. ЦК УРСР 1922 р. встановлював необхідність нарахування відсотків річних за ставкою 6 % від суми основного боргу. Приписи ст. 625 ЦК про розмір відсотків які підлягають стягненню за порушення грошового зобов'язання, є диспозитивними і застосовуються, коли інший розмір відсотків не встановлений договором чи законом.[7;92]

Крім відсотків річних, до наслідків прострочення віднесені й інфляційні втрати, які збільшують суму основного боргу, їх треба розглядати як самостійні негативні наслідки прострочення боржника, а не включати згадані до складу збитків.

Згідно із ст. 607 ЦК одною із підстав завершення зобов'язання є неможливість його виконання в зв'язку із обставиною, за котру ні одна із сторін не відповідає. Що до грошового зобов'язання, то, як зазначив Л. А. Лунц, об'єктивна неможливість його виконання може відбутися тільки у випадку зникнення чи вилучення із обігу старих грошей без заміни їх новими, але лише при знищенні товарно-грошового господарства. Боржник не звільняється від відповідальності за неможливість виконання грошового зобов'язання (ч. 1 ст. 625 ЦК), тому що вона має суб'єктивний характер.

Розділ 3. Особливості відповідальності за порушення грошових зобов'язань

Дуже часто у судовій практиці з'являються питання про строки виконання грошових зобов'язань, таеож при купівлі — продажу товарів. Деякі недобросовісні покупці, намагаючись перенести виплату отриманого товару чи повністю уникнути її, не сплачують вчасно за товар, а пізніше у суді вказують на те, що продавець не звертався до них із вимогою про сплату товару.

Однак термін виконання грошового зобов'язання, котрий впливає з правовідносин купівлі-продажу та поставки, фіксований спеціальною нормою статті 692 ЦК, згідно з якою, покупець мусить сплатити товар після його прийняття чи прийняття товаророзпорядчих документів на нього, коли договором або актами цивільного законодавства не передбачений інший строк сплати товару. Цей термін виконання зобов'язання не може ставитися в залежність від звернення кредитора до боржника з вимогою про сплату.

Також , слід звернути увагу на те, що згідно із частиною 1 статті 222 ГК учасники господарських відносин, які порушили майнові права чи законні інтереси інших суб'єктів, мусять поновити їх, не чекаючи пред'явлення їм претензії або звернення до суду.

Для прикладу, дії сторін (передача продавцем товару покупцю за видатковими накладними, прийняття товару покупцем) передують виникненню між ними правовідносин поставки. Відповідно до частини 2 статті 712 ЦК до договору поставки вживаються загальні положення про купівлю-продаж, коли інше не встановлено договором, законом чи не виходить із характеру відносин сторін. При таких обставинах момент отримання товару відповідачем та видаткові накладні, пред'явлені позивачем для підтвердження своїх вимог, є самостійними підставами для виникнення зобов'язання у відповідача виконати розрахунки за отриманий товар (див. постанову ВГС від 20.09.2012 № 12/5026/557/2012).

Не виконувач строку виконання такого грошового зобов'язання, згідно із частиною 2 статті 625 ЦК, на вимогу кредитора мусить сплатити суму боргу із врахуванням фіксованого індексу інфляції протягом всього часу прострочення,

а також 3% від простроченої суми, якщо інший розмір відсотків не встановлений договором чи законом.

Слід вказати, що одночасне стягнення штрафу і пені із учасника господарських відносин, котрий порушив господарське зобов'язання за договором, теж не суперечить законодавству України.

Розмір штрафних санкцій згідно із частиною 4 статті 231 ГК встановлюється законом, а у разі коли розмір штрафних санкцій законом не визначено, санкції використовуються у передбаченому договором розмірі. В такому випадку розмір санкцій може бути визначено договором у відсотковому відношенні до суми невиконаної частини зобов'язання, чи в певній, встановленій грошовій сумі, чи у відсотковому відношенні до суми зобов'язання незалежно від ступеня його виконання, чи в кратному розмірі до вартості товарів.[6;165]

Цей різновид забезпечення виконання зобов'язання як пеня і її розмір передбачений частиною 3 статті 549 ЦК, частиною 6 статті 231 ГК, статтями 1, 3 Закону України «Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань» і частиною 6 статті 232 ГК.

Можливість встановлення у договорі розміру і порядку нарахування штрафу дано сторонам частиною 4 статті 231 ГК. Здатність одночасного стягнення пені і штрафу через порушення окремих видів господарських зобов'язань передбачено статтею 231 ГК. В якихось випадках порушення виконання господарських зобов'язань чинне законодавство не встановлює учасникам господарських відносин заборон можливості передбачати у договорі одночасне стягнення пені і штрафу, що порівнюється зі свободою договору, встановленою в статті 627 ЦК. Отже, чинне законодавство дає можливість одночасно стягувати із учасника господарських відносин, який порушив господарське зобов'язання за договором, штрафу і пені, котрі не є окремими і самостійними різновидами юридичної відповідальності. Вказану правову позицію наведено також у постановах Верховного Суду України від 30.05.2011 № 42/252, від 09.04.2012 № 20/246-08.

Більше того, використання пені не виключає одночасного нарахування відсотків за користування чужими грошовими коштами (стаття 536 ЦК, у тому числі відсотків на прострочену суму сплати товару, проданого у кредит бо стягнення необхідних відсотків є ні видом забезпечення виконання зобов'язань, ні штрафною санкцією. Відповідно до частини 5 статті 694 ЦК, коли покупець прострочив оплату товару, то на прострочену суму вираховуються відсотки від дня, коли товар мав бути сплачений, до дня його фактичної сплати. Згідно із статтею 536 ЦК за використовування чужих грошових коштів боржник мусить виплачувати відсотки, коли інше не зазначено в договорі; розмір відсотків за користування чужими коштами передбачене договором, законом чи іншим актом цивільного законодавства.[5;335]

Отже, пеню треба відрізнити від відсотків за користування чужими коштами, що є платою особливо за користування ними, а не санкцією за невиконання або невчасне виконання зобов'язання. Передбачені відсотки не є неустойкою а є саме відсотками за користування товарним кредитом в стягуються незалежно від присутності провини боржника. Вказані відсотки за своєю природою є боргом, і тому зменшення їхнього розміру неможливе (див. постанову ВГС України від 25.09.2012 № 32/5005/3471/2012).

Однак сума пені за прострочення платежу за договором не може бути більшою встановлений граничний розмір, тобто пеню, вираховану за двійною обліковою ставкою Національного банку України, яка діяла в період, за котрий виплачується пеня, незважаючи на визначений в договорі спосіб вичислення пені.

Також, розмір пені за несвоєчасне подання виплати за використані комунальні послуги визначено Законом України «Про відповідальність суб'єктів підприємницької діяльності за несвоєчасне внесення плати за спожиті комунальні послуги і утримання прибудинкових територій», що виключає використання до даних правовідносин приписів Закону України «Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань».

За частиною 3 статті 1 Закону України «Про відповідальність суб'єктів підприємницької діяльності за несвоєчасне внесення плати за спожиті комунальні послуги і утримання прибудинкових територій» передбачено, що суб'єкти підприємницької діяльності, котрі використовують нежилі будинки та приміщення, які належать їм на праві власності чи орендовані ними на підставі договору, для здійснення цієї діяльності за несвоєчасні розрахунки за використані комунальні послуги виплачують пеню у розмірі 1% від суми простроченого платежу за кожен день прострочення, якщо інший розмір пені не визначено згодою сторін, однак не більше 100% загальної суми боргу.

Та оскільки цим особливим законом передбачена відповідальність за несвоєчасне внесення сплати за надані комунальні послуги, то нарахування пені має здійснитися відповідно саме до спеціального закону (див. постанову ВГС від 22.11.2012 № 18/1190/12).

Окрім того в всіх випадках, при наявності підстав, передбачених частиною 3 статті 551 ЦК, частиною 1 статті 233 ГК, розмір пені, котра підлягає стягненню із сторони, яка порушила зобов'язання, може бути зменшений за рішенням суду в разі коли належні сплаті штрафні санкції дуже великі порівняно із збитками кредитора. При цьому мусить бути взято до уваги: ступінь виконання зобов'язання боржником; майновий статус сторін, котрі беруть участь і зобов'язанні; інші (в тому числі, не майнові) інтереси сторін, які заслуговують на увагу. Для прикладу, визначивши причину невиконання відповідачем грошового зобов'язання, а особливо надавши належну оцінку тій обставині, коли споживачем теплової енергії, котру виробляє відповідач, є як зазвичай населення і також збитковість господарської діяльності відповідача в зв'язку із присутністю великої заборгованості споживачів за поставлену енергію, суди дійшли висновків про наявність умов для зменшення розміру пені на підставі статті 233 ГК та пункту 3 статті 83 ГПК (див. постанову ВГС від 19.12.2012 № 5023/3165/12).

За цим всім, обов'язково необхідно вказати, що вираження в договорі грошових зобов'язань у іноземній валюті не суперечить чинному законодавству, але унеможливорює вирахування розрахованого Держкомстатом

України індексу інфляції для обґрунтування вимог, пов'язаних з знеціненням валюти боргу, бо такий офіційний індекс інфляції визначає рівень знецінення національної грошової одиниці України, тобто це означає зменшення купівельної сили гривні, а не іноземної валюти (див. постанову ВГС від 31.01.2012 у справі № 18/113-53/81).[4;63]

Нерідко бувають моменти, коли особа – кредитор, за договором чи законом, висилає своєму боржникові письмову претензію, чи іншу вимогу про сплату боргу і інших належних за законом чи договором платежів, а боржник, знаючи, що від цієї особи може прийти така претензія чи вимога, ухиляється від отримання на підприємстві купу листів від кредитора. Слід вказати, що за висновком ВГС, ухилення від одержання листів, які містили вимогу про виконання грошового зобов'язання не дає підстав вважати вимогу неперед'явленою (див. постанову ВГС від 04.07.2012 № 20/5007/121/11)

Висновки

В висновку фіксуємо основні положення курсової роботи. Так, господарським визнається зобов'язання, яке виникає між суб'єктами господарювання та іншими учасниками (учасниками) відносин в сфері господарювання із підстав, передбачених Господарським Кодексом, в силу якого один суб'єкт (зобов'язана сторона, у тому числі боржник) зобов'язаний вчинити певну дію господарського або управлінсько-господарського характеру на користь другого суб'єкта (виконати роботу, передати майно, сплатити гроші, надати інформацію тощо), чи втриматися від окремих дій, а інший суб'єкт (управлена сторона, в тому числі кредитор) має право вимоги від зобов'язаної сторони виконання її обов'язків.

Важливими видами господарських зобов'язань є майново-господарські зобов'язання і організаційно-господарські зобов'язання.

Майново-господарські зобов'язання, котрі виникають між суб'єктами господарювання чи між суб'єктами господарювання але не господарюючими суб'єктами - юридичними особами на підставі господарських договорів, є господарсько-договірними зобов'язаннями.

Суб'єкти господарювання і інші учасники цих відносин мусять виконувати господарські зобов'язання відповідним чином згідно із законом, інших правових актів, договору, а при відсутності конкретних вимог по виконанні зобов'язання - відповідно до вимог, які у певних умовах звичайно ставляться. До виконання господарських договорів використовуються відповідні положення Цивільного кодексу України (435-15) із урахуванням особливостей, передбачених Господарським Кодексом.

Виконання господарських зобов'язань забезпечується заходами захисту прав і відповідальності учасників господарських правовідносин, визначеними цим Кодексом та іншими законами. За згодою сторін можуть використовуватися передбачені законом чи такі, які йому не суперечать, види забезпечення виконання зобов'язань, котрі звичайно використовуються в господарському обігу.

Зобов'язання суб'єктів господарювання, котрі відносяться до державної сфери економіки, можуть бути забезпечені державною гарантією у випадках та в спосіб, передбачених законом.

Список використаної літератури

1. Господарський кодекс України // www.rada.gov.ua – офіційний сервер Верховної ради України
2. Цивільний кодекс України // www.rada.gov.ua – офіційний сервер Верховної ради України
3. Авраменко О. Нариси до господарського права., К.: Либідь, 2005р.
4. Балуйко С. Господарське право., Житомир., ЖЦНТІ, 2003р.
5. Галушко О. Вступ до господарського права., Тернопіль., Нова-прес, 2004р.
6. Дощенко Ю. Господарське законодавство України, К.: Либідь, 2004р.
7. Щербина В. Господарське право., Київ Юрінком Інтер 2000р